

EDICIJA KLASICI SVETSKE KNJIŽEVNOSTI

VODENICA NA FLOSI, Džordž Eliot

VELIKI GETSBI, Skot Ficdžerald

PRVI LJUBAVNIK, Anton Čehov

POSLEDNJE SKRETANJE ZA BRUKLIN, Hjubert Selbi

ČETIRI TRAGEDIJE: ROMEO I JULIJA,

HAMLET, MAGBET, KRALJ LIR, Vilijam Šekspir

PRESUDA – SABRANE PRIPOVETKE, Franc Kafka

NA PUTU, Džek Keruak

OŠTRICA BRIJAČA, Somerset Mom

DAMA S KAMELIJAMA, Aleksandar Dima Sin

ČOVEK BEZ OSOBINA, Robert Muzil

JADI MLADOGA VERTERA, Johan Volfgang Gete

STAKLENO ZVONO, Silvija Plat

JEDNA SVANOVA LJUBAV, Marsel Prust

MRTVE DUŠE, Nikolaj Gogolj

TES OD RODA D'ERBERVILA, Tomas Hardi

PROCES, Franc Kafka

ZLOČIN I KAZNA, Fjodor Dostojevski

SLIKA DORIJANA GREJA, Oskar Vajld

IDIOT, Fjodor Dostojevski

MALE ŽENE / DOBRE SUPRUGE, Luiza Mej Olkot

ODABRANE DRAME: ČOVEK JE ČOVEK, OPERA ZA TRI
GROŠA; MAJKA HRABROST I NJENA DECA, Bertolt Brecht

BOGORODIČINA CRKVA U PARIZU, Viktor Igo

ZAPISI IZ PODZEMLJA, Fjodor Dostojevski

FRANKENŠTAJN ILI MODERNI PROMETEJ, Meri Šeli

MAJSTOR I MARGARITA, Mihail Bulgakov

ANA KARENJINA, Lav Tolstoj

MOBI DIK, Herman Melvil

BRAĆA KARAMAZOVI, Fjodor Dostojevski

Ivan Turgenev

RUĐIN

OČEVI I DECA

Prevela sa ruskog
Zorka Velimirović

Laguna

Naslov originala

Иван Сергеевич Тургенев

РУДИН

ОТЦЫ И ДЕТИ

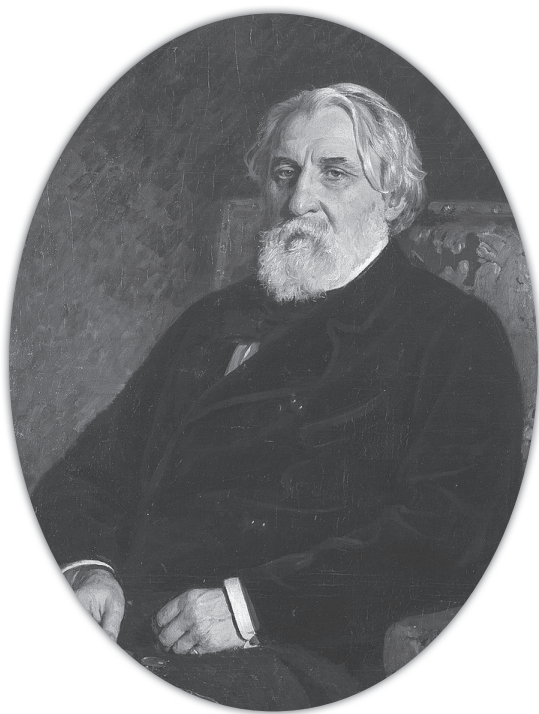
Copyright © ovog izdanja 2020, Laguna

KLASICI
SVETSKE
KNJIZEVNOSTI

EDICIJA SVETSKI KLASICI

Knjiga br. 30

Sadržaj

Vladimir Gvozden: Prolaznost i večnost u romanima Ivana Turgenjeva	9
I RUĐIN	37
II OČEVI I DECA	177
O autoru	397

RUDIN

I

Bilo je tiho letnje jutro. Sunce je već bilo prilično odskočilo na čistom nebu, ali su polja još blistala rosom. Iz tek probuđene doline čarlijala je mirisava svežina, a u šumi, još vlažnoj i mirnoj, veselo su pevale rane ptičice. Na vrhu strmoga brežuljka, pokrivenog od vrha do dna tek precvetalom raži, videlo se seoce. Prema tom seocetu, uskim putem, išla je mlada žena u beloj platnenoj haljini, s okruglim šeširom i sa suncobranom u ruci. Mali sluga u kozačkom odelu išao je poizdalje za njom.

Ona je išla ne hitajući i kao da se naslađuje šetnjom. Unao-kolo, preko visoke lelujave raži, koja se prelivala čas srebrnasto-zeleno, čas pegavocrvenkasto, s mekim šuštanjem prelazili su laki talasi; u visini pevale su ševe. Mlada žena dolazila je iz sela koje je bilo za kilometar udaljeno od sela u koje je bila pošla. Ime joj je bilo Aleksandra Pavlovna Ljipina. Bila je udovica, bez dece i dosta bogata; stanovala je sa svojim bratom, poručnikom u ostavci Sergejem Pavličem Volincovim. On nije bio oženjen, i upravljao je njenim imanjem.

Aleksandra Pavlovna dođe do seoceta, zastade pred krajnjom, vrlo starom i niskom kolibom, pozva svoga slugu i naredi mu da uđe i upita za zdravlje domaćice. Ovaj se brzo vrati, praćen starim seljakom bele brade.

„No, šta je?“ upita Aleksandra Pavlovna.

„Još je živa...“ progovori starac.

„Može li se ući?“

„Zašto da ne? Uđite!“

Aleksandra Pavlovna uđe u kolibu. U kolibi je bilo teskobno, zagušljivo i dimljivo... Neko se pokrenu i zaječa na ležanci.¹ Aleksandra Pavlovna obazre se i u polumraku ugleda žutu i smežuranu glavu starice, povezanu kockastom maramom. Pokrivena preko grudi teškom širokom suknenom haljinom, ona je s mukom disala, mašući slabo mršavim rukama.

Aleksandra Pavlovna primače se starici i dotače joj prstima čelo... čelo joj je gorelo.

„Kako ti je, Matrjona?“ upita ona, nagnuvši se nad ležankom.

„O-oh!“, prostenja starica, zagledavši se u Aleksandru Pavlovnu. „Rđavo, rđavo, dušice! Samrtni čas je došao, draga moja gospođo!“

„Bog je milostiv, Matrjona: možda ćeš se oporaviti. Jesi li uzimala lekove što sam ti ih poslala?“

Starica žalosno uzdahnu i ne odgovori. Nije čula pitanje.

„Uzimala je“, reče starac, stojeći na vratima.

Aleksandra Pavlovna obrati se njemu.

„Zar sem tebe nikoga nema pored nje?“ upita ona.

„Ima jedna devojčica, njena unuka, ali, eto, neprestano beži. Ne može da se skrasi; tako je nemirna. Mrzi je i vode da dá babi da se napije. A ja sam star: šta mogu!“

„Da li bi je prevezao u moju bolnicu?“

„Ne bi! Šta će u bolnici? Ona će i tako umreti. Dosta je poživela; tako je valjda bog rekao. S ležanke ne silazi. Gde bi ona u bolnicu! Kad bi je podigli, ona bi umrla.“

„Oh“, zaječa bolesnica, „lepa gospođo, ne ostavljaj moju siroticu; naša su gospoda daleko a ti...“

Starica učuta. Ona je teško govorila.

¹ Širok banak uz peć na kome se može leškariti. (Prim. prev.)

„Ne brini se“, progovori Aleksandra Pavlovna, „sve će biti učinjeno. Evo donela sam ti čaja i šećera. Ako bi htela da piješ... Zbilja, imate li samovar?“, dodade ona, pogledavši u starca.

„Samovar? Samovara nemamo, ali ga možemo nabaviti.“

„Onda nabavi, ili ću ja poslati svoj. A unuci kaži da ne beži. Reci joj da je to sramota.“

Starac ništa ne odgovori, a paketić s čajem i šećerom uze u obe ruke.

„E pa, zbogom, Matrjona!“ , progovori Aleksandra Pavlovna, „ja ću opet doći k tebi, a ti se ne boj i uzimaj uredno lekove...“

Starica podiže glavu i naže se k Aleksandri Pavlovnoj.

„Daj, gospodo, ručicu“, promuca ona. Aleksandra Pavlovna ne dade joj ruku, naže se i poljubi je u čelo.

„Pazi“, reče ona polazeći starcu, „dajte joj lekove neprestano, kao što je naređeno. I neka pije čaj.“

Starac opet ništa ne reče i samo se pokloni.

Aleksandra Pavlovna odahnu slobodno kad oseti svež vazduh. Otvori suncobran i htela da pođe kući, kad se odjednom iza kolibe, na niskim trkačkim kolima, ukaza čovek od trideset godina u starom kaputu od sivog platna i s takvom istom kapom. Kad ugleda Aleksandru Pavlovnu, on odmah zaustavi konja i okrete se licem njoj. Široko, bez rumenila, s malim, bledoplavim očima i beličastim brkovima, ono se slagalo sa bojom njegovog odela.

„Dobar dan“, progovori on s usiljenim osmehom, „šta vi tu radite, ako smem da pitam?“

„Pohodila sam bolesnicu... A otkuda vi, Mihajlo Mihajliču?“

Čovek koga osloviše s Mihajlo Mihajlič pogleda je u oči i ponovo se osmehnu.

„Dobro je što posećujete bolesnicu“, nastavi on, „ali zar ne bi bolje bilo da je prevezete u bolnicu?“

„Vrlo je slaba: ne treba je pokretati.“

„A nameravate li da svoju bolnicu zatvorite?“

„Da zatvorim? Zašto?“

„Pa tako.“

„Kakva čudnovata misao! Otkud vam je to došlo u glavu?“

„Pa vi se sa Lasunskom poznajete i čini mi se da ste pod njenim uticajem. A po njenim rečima, bolnice, škole, sve su to gluposti, nepotrebne izmišljotine. Dobročinstvo treba da bude lično, prosvjećivanje takođe: sve je to delo duše... ona se, čini mi se, tako izražava. Koga li to ona samo podražava, želeo bih da znam?“

Aleksandra Pavlovna se nasmeja.

„Darja Mihajlovna je pametna žena, ja je mnogo volim i cenim, ali i ona može da se vara, i ja ne verujem svakoj njenoj reči.“

„I vrlo dobro činite“, odgovori Mihajlo Mihajlič, ne silazeći s kola, „zato što i ona sama slabo veruje svojim rečima. Veoma se radujem što sam vas video.“

„Zašto?“

„Kako zašto? Kao da nije uvek prijatno sresti vas! Danas ste tako sveži i ljupki, kao ovo jutro.“

Aleksandra Pavlovna se nasmeja opet.

„Čemu se smežete?“

„Kako čemu? Da znate samo s kakvim ste tromim i hladnim izrazom izgovorili vaš kompliment! Čudim se kako niste zevnuli pri poslednjoj reči.“

„S hladnim izrazom... Vama je uvek potrebna vatra, a vatra ničem ne vodi. Plane, zadimi se i ugasi se.“

„I zagreje“, prihvati Aleksandra Pavlovna.

„Da... i opeče.“

„No, pa šta je, ako i opeče! I to nije zlo. Svakako je bolje nego...“

„E lepo, videću da li ćete tako govoriti kad se jedanput dobro opečete“, prekide je ljutito Mihajlo Mihajlič i ošinu konja vodičama. „Zbogom!“

„Mihajlo Mihajliču, stanite!“, povika Aleksandra Pavlovna. „Kad ćete nam doći?“

„Sutra. Pozdravite vašeg brata.“

I kola podoše.

Aleksandra Pavlovna pogleda za Mihajlom Mihajličem.

„Pravi džak!“, pomisli ona. Pogrbljen, prašnjav, s kapom na potiljku, ispod koje strčahu pramenovi žute kose, on je doista bio nalik na veliki džak s brašnom.

Aleksandra Pavlovna pođe polako putem kući. Išla je obo-renih očiju. Bliski topot konja primora je da zastane i podigne glavu... Njoj u susret jahao je njen brat; pored njega je išao mlad čovek omalena rasta u lakom raskopčanom kaputu, s lakom vratnom maramom i lakim slamnim šeširom, sa štapom u ruci. On se još izdaleka osmehivao na Aleksandru Pavlovnu, mada je video da ona ide rasejano i da ništa ne vidi, a kad ona zastade, priđe joj radosno i gotovo nežno reče:

„Dobar dan, Aleksandra Pavlovna, dobar dan!“

„A! Konstantine Diomidiču, dobar dan!“, odgovori ona, „Vi dolazite od Darje Mihajlovne?“

„Da, od nje“, prihvati s blistavim licem mladić, „od Darje Mihajlovne. Darja Mihajlovna poslala me je k vama; više sam voleo da idem pešice... Jutro je tako divno, a svega četiri kilometra rastojanja. Došao sam – a vas nema kod kuće. Vaš brat mi reče da ste otišli u Semjonovku, i da se on sprema da ide u polje; i eto, ja pođoh s njim u susret vama! Da, kako je to prijatno!“

Mladi čovek govorio je ruski čisto i pravilno, ali s tuđinskim naglaskom, mada je teško bilo odrediti kojim. U crtama njegovog lica bilo je nečeg azijskog. Dugačak, kukast nos, krupne, ukočene, izbuljene oči, debele crvene usne, zatureno čelo, kao smola crna kosa – sve na njemu odavaše istočnjačko poreklo, ali mladi čovek zvao se Pandaljevski i govorio je da je rođen u Odesi, mada je učio negde u Belorusiji, kao pitomac bogate udovice dobrotvorke. Druga udovica izradila mu je službu. Uopšte, dame srednjih godina bile su revnosne zaštitnice Konstantina Diomidiča: on je umeo da traži, i da dobije od njih. I sad je živio kod bogate spahinice, Darje Mihajlovne Lasunske, kao posinak ili šticećenik. Bio je vrlo prijatan, uslužan, osetljiv

i potajni razvratnik, imao je prijatan glas, izvrsno je svirao na klaviru i imao je naviku, kad govori s kim, da mu se upije u oči. Odevao se vrlo čisto i odelo je nosio neobično dugo, brižljivo je brijaio svoj široki podbradak i češljao se vrlo lepo.

Aleksandra Pavlovna sasluša ga do kraja i obrati se bratu.

„Danas sve sami susreti, ovoga časa razgovarala sam sa Ležnjovom.“

„A, s njim! Išao je nekud?“

„Jeste, i pomisli, na trkačkim kolima, u nekakvom platnom džaku, sav prašljiv... Pravi osobenjak!“

„Jeste, može biti, ali je divan čovek.“

„Ko to? Gospodin Ležnjov?“, upita Pandaljevski, kao čudeći se.

„Da, Mihajlo Mihajlič Ležnjov“, odgovori Volincov. „Ali zbogom, sestro, ja moram da idem u polje, danas seju heljdu. Gospodin Pandaljevski otpratiće te do kuće...“

I Volincov obode konja kasom.

„Sa najvećim zadovoljstvom!“, uzviknu Konstantin Diomidič i ponudi ruku Aleksandri Pavlovnoj.

Ona mu pruži svoju, i oboje se uputiše ka njenom letnjikovcu.

Voditi podruku Aleksandru Pavlovnu bilo je, kako se činilo, veliko zadovoljstvo za Konstantina Diomidiča; on je koračao sitnim koracima, a njegove istočnjačke oči bile su vlažne, što, uostalom, kod njega nije bilo retko: Konstantinu Diomidiču bilo je vrlo lako da se razneži i zaplače. Uostalom, kome ne bi bilo prijatno da vodi pod ruku lepu, mladu i vitku ženu? O Aleksandri Pavlovnoj cela je gubernija jednoglasno govorila da je lepotica, i gubernija se nije varala. I sam njen prav, jedva приметно prćav nosić mogao bi da zanese svakog smrtnog, a da i ne govorimo o njenim kadifenim crnim očima, zlaćanoplavoj kosi, jamicama na okruglim obrazima i drugim lepotama. Ali najlepši od svega na njoj bio je izraz njenog ljupkog lica:

poverljiv, dobrodušan i blag, mogao je i da potrese i da privuče. Aleksandra Pavlovna gledala je i smejala se kao dete; gospoda su nalazila da je naivna... Da li bi se moglo još šta poželeti?

„Vas je poslala k meni Darja Mihajlovna?“, upita ona Pandaljevskog.

„Da, poslala“, odgovori on, izgovarajući slovo *s* kao englesko *th*, „oni svakako žele i naredili su mi da vas lepo zamolim da izvolite danas s njima ručati... Oni“ – (Pandaljevski se uvek, kad bi govorio o trećem licu, naročito o dami, strogo pridržavao množine) – „oni očekuju novog gosta, s kojim žele da vas što pre upoznaju.“

„A ko je taj? S kim to...?“

„Neki Mufelj, baron, kamer-junker² iz Petrograda. Darja Mihajlovna upoznali su se s njim pre kratkog vremena kod kneza Garina i s velikom pohvalom govore o njemu, kao o ljubaznom i obrazovanom mladom čoveku. Gospodin baron zanima se i književnošću; ili bolje reći... o divna li leptira! Pogledajte, molim vas... bolje reći političkom ekonomijom. Napisao je članak o nekakvom vrlo zanimljivom pitanju i želi da ga podvrgne oceni Darje Mihajlovne.“

„Političko-ekonomski članak?“

„Zbog jezika, Aleksandra Pavlovna, zbog jezika. Vama je, svakako, poznato da je Darja Mihajlovna u tom pogledu znalac. Žukovski se s njima savetovao, a moj dobrotvor iz Odese, smireni starac Roksolan Medijarovič Ksandrika... Vi zasigurno znate to ime?“

„Ne, nisam nikad čula za njega.“

„Niste čuli o tom čoveku? Čudnovato! Hteo sam da kažem da je i Roksolan Medijarovič imao vrlo visoko mišljenje o znanju ruskog jezika Darje Mihajlovne.“

„A je li taj baron cepidlaka?“, upita Aleksandra Pavlovna.

„Nikako. Naprotiv, Darja Mihajlovna kaže da se u nje-mu odmah vidi svetski čovek. O Betovenu je govorio tako

² Dvorski plemić. (Prim. prev.)

oduševljeno da je čak i starog kneza razdragao. Uostalom, to treba da čujem: to je iz mog delokruga. Dopustite da vam ponudim ovaj lepi poljski cvet.“

Aleksandra Pavlovna uze cvet i, pošto prođe nekoliko koraka, ispusti ga na put... Do njene kuće nije trebalo više od dve stotine koraka. Skoro ozidana i okrečena, ona je ljupko gledala svojim širokim, sjajnim prozorima iz gustog zelenila starih lipa i klenova.

„Dakle, šta naređujete da kažem Darji Mihajlovnoj“, progovori Pandaljevski, pomalo uvređen nepažnjom prema poklonjenom cvetu, „hoćete li izvoleti doći na ručak? Oni su pozvale i vašeg brata.“

„Da, doći ćemo, zacemento. Kako je Nataša?“

„Natalija Aleksejevna zdravi su, hvala bogu... Ali mi smo već prešli okuku što vodi prema imanju Darje Mihajlovne. Dopustite da se oprostim.“

Aleksandra Pavlovna zastade.

„A zar nećete da svratite k nama?“ , upita ona neodlučnim glasom.

„Bih vrlo rado, ali se bojim da ne odocnim. Darja Mihajlovna želi da čuje nov Talbergov komad: dakle valja mi da se spremim i poučim. Pritom, ja, zbilja, sumnjam da bi vam razgovor sa mnom pričinio ma kakvo zadovoljstvo.“

„Ne... zašto...“

Pandaljevski uzdahnu i s puno izraza obori oči.

„Doviđenja, Aleksandra Pavlovna“, progovori on, posle kratke stanke, pokloni se i uzmače jedan korak.

Aleksandra Pavlovna se okrete i pođe kući.

Konstantin Diomidič takođe pođe svojoj kući. S njegovog lica očas iščeze sva sladost: samouveren, gotovo surov izraz pojavi se na njemu. Čak i hod Konstantina Diomidiča izmeni se. Sad je koračao krupnim koracima i stupao teže. On pređe dva kilometra, neusiljeno mašući štapom i odjednom ponovo razvuče usne: spazio je kraj puta mladu, dosta lepu devojkicu

seljanku, koja je isterivala tele iz ovsu. Oprezno, kao mačka, Konstantin Diomidič priđe devojci i poče da razgovara s njom. Ona u prvi mah ćutaše, crveneći i smešeći se, najzad zakloni usta rukavom, okrete se u stranu i reče:

„Hajde svojim putem, gospodine...“

Konstantin Diomidič popreti joj prstom i reče joj da mu donese bosiljka.

„Šta će tebi bosiljak? Da pleteš vence, šta li?“, odgovori devojka. „Hajde svojim putem...“

„Slušaj, mila moja lepojko...“, poče Konstantin Diomidič.

„Hajd' odlazi“, prekide ga devojka, „evo idu gospodičići.“

Konstantin Diomidič se osvrte. Doista, putem su trčali Vanja i Peća, sinovi Darje Mihajlovne; za njima je išao njihov učitelj Basistov, mladić od dvadeset i dve godine, koji tek što beše svršio školu. Basistov je bio maloga rasta, s običnim licem, velikim nosom, debelim usnama i sitnim očima, ružan i nezgrapčan, ali dobar, pošten i iskren. Odevao se nebrizljivo, kosu nije šišao, ali ne iz mode, nego iz lenjosti.

Voleo je dobro da pojedje, da spava, ali je isto tako voleo i dobru knjigu i vatrenu besedu, i iz dna duše mrzeo Pandaljevskog.

Deca Darje Mihajlovne obožavala su Basistova i nimalo ga se nisu bojala; sa svima u kući bio je u dobrim odnosima, što se domaćici nije baš sviđalo, mada je govorila da za nju predrasude ne postoje.

„Dobar dan, dragi moji!“, progovori Konstantin Diomidič. „Kako ste danas poranili u šetnju! I ja sam“, dodade on obraćajući se Basistovu, „već odavno izašao – strast mi je da uživam u prirodi.“

„Videli smo već kako vi uživate u prirodi“, progundā Basistov.

„Vi ste materijalista: bog zna šta već mislite. Ja vas dobro poznajem!“

Pandaljevski se, kad je govorio s Basistovom ili njemu sličnim ljudima, lako razdraživao i slovo s izgovarao čisto, čak s izvesnim zviždanjem.

„Šta, valjda ste tu devojku pitali za put?“, progovori Basistov, gledajući desno i levo.

On je osećao da ga Pandaljevski gleda pravo u lice, što mu je do krajnosti bilo neprijatno.

„Ja ponavljam, vi ste materijalista i ništa više. Vi uvek i u svemu gledate samo prozaičnu stranu...“

„Deco!“, odjednom komandova Basistov. „Vidite li na livadi vrbu? Da vidimo ko će prvi stići do nje... jedan! dva! tri!“

I deca pojuriše iz sve snage prema vrbi. Basistov se nadade za njima.

„Gejak!“, pomisli Pandaljevski. „Iskvariće ove dečake... Pravi je gejak!“

I zadovoljnim pogledom obuhvati svoju urednu i elegantnu priliku. Konstantin Diomidič udari dva puta raširenim prstima po rukavu svoga kaputa, namesti okovratnik i pođe dalje. Kad se vrati u svoju sobu, obuče stari halat³ i zabrinuto sede za klavir.

³ Kućna haljina. (Prim. prev.)

II

Kuća Darje Mihajlovne Lasunske računala se takoreći kao prva u celoj guberniji. Ogromna, sagrađena od kamena, po crtežima Rastrelija i ukusu osamnaestog veka, ona se veličanstveno uzdizala na vrhu brega, u podnožju koga je proticala jedna od glavnih reka srednje Rusije. Sama pak Darja Mihajlovna bila je ugledna i bogata gospođa, udovica tajnog savetnika. Mada je Pandaljevski govorio da ona poznaje celu Evropu, a i Evropa nju, ipak je Evropa malo znala o njoj, čak ni u Petrogradu nije ona igrala nikakvu važnu ulogu; ali zato su je u Moskvi svi poznavali i svi su joj dolazili. Ona je pripadala takozvanom višem svetu i bila je na glasu kao žena malo čudnovata, ne mnogo dobra, ali neobično umna. U mladosti bila je vrlo lepa. Pesnici su joj pisali stihove, mladi ljudi zaljublivali su se u nju, ugledna gospoda trčala su za njom. Ali od toga doba prošlo je dvadeset i pet ili trideset godina, i od pređašnje lepote ne beše ostalo ni traga. „Je li moguće“, pitao se svako ko ju je makar samo jedanput video, „da je ova mršava, žuta, sa šiljatim nosom i još dosta mlada žena bila nekad lepotica? Je li moguće da je ona baš ona ista kojoj su pesme pevane...?“ I svako se u sebi čudio nestalnosti svega zemaljskog. Doduše, Pandaljevski je

nalazio da je Darja Mihajlovna neobično sačuvala svoje divne oči; ali taj isti Pandaljevski tvrdi i da nju poznaje cela Evropa.

Darja Mihajlovna dolazila je svakog leta u svoje selo sa svojom decom (imala ih je troje: kćer Nataliju od sedamnaest godina, i dva sina od deset i devet godina) i živela je otvoreno, to jest primala je ljude, naročito neženjene; gospođe iz unutrašnjosti nije mogla da trpi. Zato su joj te gospođe i vraćale! Po njihovim rečima, Darja Mihajlovna bila je i ohola, i nemoralna, i strašna tiranka; a što je glavno, ona je dopuštala sebi takvu slobodu u govoru da je to bio prosto užas! Darja Mihajlovna, doista, nije volela da se snebiva u selu, i u slobodnoj prostoti njena ponašanja opazala se laka senka preziranja prestoničke lavice prema dosta tamnim i sićušnim stvorenjima koja su je okruživala... Ona se i prema varoškim poznanicima ponašala vrlo neusiljeno, čak podrugljivo; ali senke preziranja nije bilo.

Zbilja, čitaoče: jeste li uočili da čovek koji je neobično rasejan u društvu potčinjenih, nikad nije rasejan u društvu pretpostavljenih mu lica? Zašto li je to tako? Uostalom, slična pitanja ničemu ne vode.

Kad Konstantin Diomidič, pošto najzad nauči Talbergov komad, siđe iz svoje čiste i prijatne sobe u sobu za primanje, zastade sve domaće društvo na okupu. „Salon“ je bio počeo. Na širokom divanu, sa prebačenom nogom preko noge i okrećući u rukama novu francusku brošuru, sedela je domaćica. Kraj prozora, za derđevom, sedele su, s jedne strane, kći Darje Mihajlovne, s druge *mademoiselle Boncourt*,⁴ guvernanta, stara mršava devojka od šezdeset godina, sa crnom vlasuljom ispod šarene kape i vatom u ušima. U uglu kraj vrata bio se namestio Basistov, koji je čitao novine; pored njega su Peća i Vanja ređali kocke, a naslonjen na peć, sa zaturenim na leđima rukama, stajao je gospodin srednjeg rasta, razbarušen i sed, s bledim licem i živim crnim očima – neki Afrikan Semjonič Pigasov.

⁴ Franc.: Gospođica Bonkur.

Čudan je čovek bio taj gospodin Pigasov. Ogorčen protiv svega i svakoga – naročito protiv žena – on je gundao od jutra do mraka, ponekad vrlo umesno, ponekad dosta glupo, ali uvek sa uživanjem. U naprasitosti bio je pravo derišće; njegov smeh, zvuk njegovog glasa, sve njegovo biće bilo je pravo derišće; njegov smeh, zvuk njegovog glasa, sve njegovo biće bilo je napojeno žuči. Darja Mihajlovna rado je primala Pigasova: on ju je zabavljao svojom zajedljivošću. Doista, njegova zajedljivost bila je zanimljiva. Imao je strast da sve preuveličava. Na primer: ma o kakvoj nesreći da se govorilo pred njim – bilo da je grom zapalio selo, bilo da je voda odnela vodenicu, bilo da je seljak odrubio sebi ruku sekirom – on bi uvek sa velikom žestinom pitao: „A kako se zove ona?“, to jest kako je ime ženi koja je bila uzrok toj nesreći, jer po njegovu mišljenju svakoj je nesreći uzrok žena, samo ako se stvar bolje razmotri. Jednom se bacio na kolena pred gotovo nepoznatom damom koja mu je bila prišla da ga posluži, moleći je plačno, ali s gnevnim licem, da ga poštedi, da joj on ništa nije skrivio i da joj više nikad neće doći. Jednom se sjuri niz brdo konj s jednom praljom Darje Mihajlovne, zbacio je u jarugu i zamalo ne ubi. Pigasov od tada nije drukčije nazivao toga konja nego „dobro, dobro konjče“, dok je za samo brdo i jarugu nalazio da su neobično živopisna mesta. Pigasov nije imao sreće u životu, zato je i bio takav. Roditelji su mu bili siromašni. Otac mu se zanimao raznim sitnim poslovima, jedva je bio pismen, i nije se brinuo o vaspitanju sina; hranio ga je, odevao – i to je bilo sve. Mati ga je mazila, ali je ubrzo umrla. Pigasov se sam vaspitavao, sam se upisao u osnovnu školu, zatim u gimnaziju, naučio jezike, francuski, nemački, pa čak i latinski, i kad je sa odličnim uspehom svršio gimnaziju, otišao je u Dorpat, gde je, boreći se stalno s oskudicom, izdržao trogodišnje učenje do kraja. Pigasovljeve sposobnosti bile su obične; on se odlikovao strpljenjem i čvrstinom, ali je kod njega naročito bilo razvijeno osećanje častoljublja i želja da bude u dobrom društvu, da ne izostane iza drugih, uprkos

zlom udesu. On je i učio odlično, i na dorpatski univerzitet stupio takođe iz častoljublja. Sirotinja ga je ljutila i razvila u njemu posmatrački dar i lukavstvo. Izražavao se originalno; od mladosti je bio usvojio naročiti način žučne i jetke rečitosti. Misli mu se nisu uzdizale iznad običnog nivoa; međutim, govorio je tako da je mogao važiti ne samo kao pametan nego čak kao vrlo pametan čovek. Po svršenom školovanju Pigasov odluči da se posveti naučnoj karijeri: znao je da ni na kojem drugom polju ne bi mogao dostići svoje drugove (trudio se da ih izabere iz viših krugova i umeo je da ih podražava, čak im je i laskao, mada uvek podrugljivo). Ali u tome, prosto rečeno, nije uspeo. Samouk, bez ljubavi prema nauci, Pigasov je u stvari vrlo malo znao. Na ispitima je strašno propadao, međutim, drugi student, koji je stanovao s njim u jednoj sobi i koga je on stalno ismevao, čovek vrlo ograničen, ali pravilno i solidno vaspitan, uvek je odnosio pobedu. Taj neuspeh razjari Pigasova: on baci u vatru sve svoje knjige i beleške, i stupi u službu. U početku nije bilo rđavo: kao činovnik bio je vrlo dobar, ne mnogo uredan, ali zato do krajnosti samopouzdan i okretan; ali zažele da što pre izađe na površinu – zaplete se, spotače i bi primoran da podnese ostavku. Tri godine provede u svome vešto stečenom seocetu i iznenada se oženi bogatom, poluobrazovanom spahinicom, koju beše zadobio svojim podrugljivim i slobodnim ponašanjem. Ali je Pigasovljeva priroda bila već preko mere razdražena i oslabljena: porodični život postade mu mrzak... Njegova žena, posle nekoliko godina življenja s njim, odbeže krišom u Moskvu i prodade nekom prepredenom špekulantu svoje imanje, na kome Pigasov tek što beše sagradio letnjikovac. Potresen iz osnova tim poslednjim udarom, Pigasov podiže parnicu protiv žene, ali je izgubi... I tako prožive svoj vek usamljen, odlazeći susedima, koje je iza leđa napadao, pa čak i u oči, i koji su ga primali s nekim usiljenim smeškanjem, mada im nije ulivao ozbiljan strah – i nikad više ne uze knjige u ruke. Imao je oko stotinu duša, seljaci mu nisu bili siromašni.

„A, *Constantin!*“, progovori Darja Mihajlovna čim Panda-ljevski uđe u sobu. „Hoće li doći *Alexandrine?*“

„Aleksandra Pavlovna naredili su da vam se zahvali i izjavljuju osobito zadovoljstvo“, odgovori Konstantin Diomidič, klanjajući se ljubazno na sve strane i gladeći, punom belom rukom, s noktima trouglasto isečenim, izvrsno začešljanu kosu.

„I Volincov će doći?“

„I on, gospođo.“

„Tako dakle, Afrikane Semjoniču“, nastavi Darja Mihajlovna obraćajući se Pigasovu, „po vašem mišljenju, sve su gospođice neprirodne?“

Pigasov iskrivi usta i nervozno trže lakat.

„Ja govorim“, poče on tihim glasom, on je i u najvećem nastupu ljutine govorio polako i razgovetno, „ja govorim o gospođicama uopšte: o prisutnima, razume se, ne govorim...“

„Ali vam to ne smeta da i o njima tako mislite“, prekide ga Darja Mihajlovna.

„Ja o njima ne govorim“, ponovi Pigasov. „Sve su gospođice uopšte neprirodne u najvećoj meri – neprirodne u izražavanju svojih osećanja. Uplaši li se, na primer, gospođica, obraduje li se čemu, ili se ožalosti, ona će neodložno pre svega zauzeti nekakav elegantan stav (i Pigasov vrlo nespretno izvi svoje telo i raširi ruke), a zatim će već uzviknuti 'ah!' ili će se nasmejati, ili zaplakati. Ipak, meni je jednom pošlo za rukom (tu se Pigasov zadovoljno nasmeja) da od jedne vrlo neprirodne gospođice dobijem istinit, iskren izraz osećanja.“

„Na koji način?“

Pigasovljeve oči zasvetleše.

„Udarilo sam je s leđa u slabinu jasikovom motkom. Ona vrisnu a ja povikah: bravo! bravo! Eto to je glas prirode, to je bio prirodni vrisak... Tako i vi odsada radite.“

Svi se u sobi zasmējaše.

„Kakve to gluposti govorite, Afrikane Semjoniču“, uzviknu Darja Mihajlovna. „Mislite li da će vam neko poverovati da ste udarili devojkku motkom u slabinu?“

„Tako mi boga, motkom, velikom motkom, nalik na one što ih upotrebljavaju za odbranu utvrđenja.“

„*Mais c'est une horreur, ce que vous dites là, Monsieur*“,⁵ povika *mademoiselle Boncourt*, pogledavši preteći u decu koja su se smejala.

„Ta ne verujte mu“, reče Darja Mihajlovna, „zar ga ne poznajete?“

Ali ljutita Francuskinja dugo nije mogla da se umiri i ne prestanto je nešto mrmljala.

„Ne morate da mi verujete“, nastavi Pigasov hladnokrvnim glasom, „ali vas ja uveravam da sam kazao čistu istinu. Ko bi to znao, ako ne ja? Posle toga vi mi, svakako, nećete verovati ni to kako mi je naša susedka Čepuzova, Jelena Antonovna, sama, upamtite, sama, pričala kako je umorila svoga rođenog bratanca.“

„I to ste izmislili!“

„Molim, molim! Saslušajte me i ocenite sami. Upamtite, ja ne želim da je klevetam, ja je čak i volim, ukoliko je, to jest, moguće voleti ženu. U njenoj kući osim kalendara nema nijedne knjige, i ona ne može da čita drukčije do glasno: to vežbanje nju oznoji, pa se posle žali kako su joj se oči izbuljile... Jednom rečju, ona je dobra žena, a sobarice su joj debele. Zašto bih je klevetao?“

„Tako, tako!“, primeti Darja Mihajlovna. „Je li samo Afrikan Semjonič počeo svoju pesmu – neće prestati do večeri.“

„Moju pesmu... A žene ih imaju po tri, s kojima nikad ne prestaju – izuzimajući kad spavaju.“

„A koje su to tri pesme?“

„Zajedanje, prebacivanje i ogovaranje.“

„Znate šta, Afrikane Semjoniču“, poče Darja Mihajlovna, „ni ste vi uzalud tako ogorčeni protivnik žena. Mora da vas je neka...“

„Uvredila, hoćete da kažete?“, prekide je Pigasov.

Darja Mihajlovna zbuni se malo; setila se braka Pigasovljevog... I samo klimnu glavom.

⁵ Franc.: Ali užasno je to što govorite, gospodine.

„Doista me je jedna žena uvredila“, progovori Pigasov, „iako je bila dobra, vrlo dobra...“

„A koja je to?“

„Moja mati“, izgovori Pigasov, spuštenim glasom.

„Vaša mati? Čime vas je ona mogla uvrediti?“

„Time što me je rodila.“

Darja Mihajlovna namršti obrve.

„Čini mi se“, reče ona, „kao da naš razgovor uzima žalostan obrt... *Constantin*, svirajte nam nov Talbergov komad... Nadam se da će zvuci muzike ukrotiti Afrikana Semjoniča. Orfej je krotio i divlje zveri.“

Konstantin Diomidič sede za klavir i odsvira komad vrlo dobro. Natalija Aleksejevna slušala je u početku pažljivo, zatim se opet lati rada.

„*Merci, c'est charmant*“,⁶ progovori Darja Mihajlovna, „ja volim Talberga. *Il est si distingué*.⁷ Što ste se zamislili, Afrikane Semjoniču?“

„Mislim“, poče lagano Afrikan Semjonič, „da postoje tri vrste egoista: egoisti koji sami žive i daju i drugima da žive; egoisti koji sami žive i ne daju drugima da žive; najzad, egoisti koji i sami ne žive i drugima ne daju... Žene, većinom, pripadaju trećoj vrsti.“

„Kako je to ljubazno! Ja se samo jednom čudim, Afrikane Semjoniču: vašoj sigurnosti u mišljenju; baš kao da se vi nikad ne možete prevariti.“

„Ko to kaže! I ja se varam; ljudeskara se takođe može prevariti. Ali znate li kakva je razlika između pogreške muškarca i pogreške žene? Ne znate? Evo kakva: muškarac, na primer, može da kaže da dva puta dva nije četiri, nego pet, ili tri i po; a žena će reći da je dva puta dva – starinska sveća.“

„To sam već čula, čini mi se, od vas... Ali dopustite da vas upitam kakve veze ima vaša misao o tri vrste egoista s muzikom koju ste malopre čuli?“

⁶ Franc.: Hvala, to je prekrasno.

⁷ Franc.: Tako je otmen.

„Nikakve, ja nisam ni slušao muziku.“

„E, 'ti si, bratac, kao što vidim, nepopravljiv, ma te i bacili“, odgovori Darja Mihajlovna, lagano izgovarajući Gribojedovljeve stih.

„Šta onda volite kad vam se i muzika ne sviđa? Književnost, šta li?“

„Volim književnost, samo ne današnju.“

„Zašto?“

„Evo zašto. Nedavno sam prelazio preko Oke skelom, s nekim gospodinom. Skela pristade uz obalu: trebalo je da se izvuku kola na obalu. Gospodin je imao vrlo teška kola. Dok su se nosači naprezali izvlačeći kola na obalu, gospodin je tako stenjao da mi ga je čak bilo žao... Eto, pomislih, nove primene sistema o podeli rada. Takva vam je i današnja književnost: drugi vuku, rade posao, a ona stenje.“

Darja Mihajlovna se osmehnu.

„I to se naziva proizvodom savremenog života“, nastavi neumorni Pigasov, „dubokim simpatijama prema društvenim pitanjima i još ne znam kako... Ah, sve te zvučne reči!“

„A vidite, žene, koje vi tako napadate, zar ne upotrebljavaju tako zvučne reči?“

Pigasov sleže ramenima.

„Ne upotrebljavaju zato što ne umeju.“

Darja Mihajlovna pocrvene lako.

„Vi počinjete da bivate smeli, Afrikane Semjoniču!“, primeti ona s usiljenim osmehom.

Sve se u sobi utiša.

„Gde je to Zlatonoša?“, upita odjednom jedan od dečaka Basistova.

„U poltavskoj guberniji, dragi moj“, prihvati Pigasov, „usred Hohlandije.“⁸ (On se obradova ovom slučajju koji mu omogućuje da promeni razgovor.) „Eto, govorili smo o književnosti“,

⁸ Malorusija, Ukrajina. (Prim. prev.)

nastavi on, „kada bih imao suvišnih novaca, odmah bih postao maloruski pesnik.“

„Šta kažete? Krasan pesnik!“, odgovori Darja Mihajlovna. „Zar vi znate maloruski?“

„Nimalo – ali to nije ni potrebno.“

„Kako nije potrebno?“

„Pa tako, nije potrebno. Treba samo uzeti list hartije i napisati gore 'Дума',⁹ zatim početi ovako: 'Гой!, ты доля моя доля!'¹⁰ ili 'Съде казачино Наливайко на кургане!'¹¹ a dalje: 'По-пид горою, по-пид зеленою, грае, грае, воропае, гоп, гоп!'¹² ili šta bilo tome slično. I stvar dobro ide. Štampaj i razdaj. Malorus će pročitati, podupreće rukom glavu i sigurno će zaplakati – to je tako osetljiva duša!“

„Molim!“, uzviknu Basistov. „Šta tu govorite? To je koješta! Ja sam živeo u Malorusiji, volim je i znam njen jezik... 'грае, грае, воропае' – savršena je besmislica.“

„Može biti, ali će Hohol¹³ ipak zaplakati. Vi kažete – jezik... Ali zar postoji maloruski jezik? Ja sam jednom zamolio jednog Hohola da mi prevede ovu rečenicu, prvu koja mi je pala na pamet: 'Gramatika je veština pravilno čitati i pisati.' Zna li kako mi je on to preveo? 'Hramatika jeste veština čitat' i pisat'... Šta, zar je to neki jezik, po vašem mišljenju? Samostalan jezik? Pre bih dopustio da moga najboljeg prijatelja istučaju u stupi, nego što bih se s tim složio.“

Basistov htjede da odgovori.

„Ostavite ga“, progovori Darja Mihajlovna, „jer vi znate da od njega osim paradoksa ništa drugo nećete čuti.“

Pigasov se podrugljivo osmehnu. Lakej uđe i javi da je došla Aleksandra Pavlovna s bratom. Darja Mihajlovna ustade u susret gostima.

⁹ Elegija. (Prim. prev.)

¹⁰ Oj ti sudbo, moja sudbo. (Prim. prev.)

¹¹ Sedi hrabri Kozak Nalivajko na humci. (Prim. prev.)

¹² Pod gorom, pod zelenom, hopa, hopa, cupa, cup. (Prim. prev.)

¹³ Malorus, Ukrajinac. (Prim. prev.)

„Dobar dan, *Alexandrine!*“, reče ona, prilazeći joj. „Kako je to lepo što ste došli... Dobar dan, Sergeju Pavliču!“

Volincov pruži ruku Darji Mihajlovnoj i priđe Nataliji Aleksejevnoj.

„Šta je, hoće li doći danas taj baron, vaš novi poznanik?“

„Doći će.“

„Kažu da je veliki filozof: govori samo o Hegelu.“

Darja Mihajlovna ne odgovori ništa, namesti Aleksandru Pavlovnu na divan i sama sede kraj nje.

„Filozofija je“, nastavi Pigasov, „viša tačka gledišta! Ah, eto šta me ubija: te više tačke gledišta. A šta li se može videti odozgo? Međutim, ako hoćeš da kupiš konja, nećeš ga gledati sa požarne kule!“

„Baron treba da vam donese nekakav članak?“, upita Aleksandra Pavlovna.

„Da, članak“, odgovori s preuveličanom nemarnošću Darja Mihajlovna, „o odnosima trgovine prema industriji u Rusiji. Ali ne bojte se: ovde ga nećemo čitati... nisam vas za to pozvala. *Le baron est aussi aimable que savant.*¹⁴ I tako dobro govori ruski! *C'est un vrai torrent... il vous entraîne.*“¹⁵

„Tako dobro govori ruski“, progundā Pigasov, „da zaslužuje francusku pohvalu.“

„Gundajte samo, Afrikane Semjoniču, gundajte... To vrlo dobro dolikuje vašoj razbarušenoj kosi... Ali zbilja, što li ga nema da dođe? Znae šta, *messieurs et mes dames*“,¹⁶ dodade Darja Mihajlovna pogledavši unaokolo, „hajdemo u vrt... Do ručka ima još čitav sat, a vreme je divno...“

Celo društvo ustade i pođe u vrt.

Vrt Darje Mihajlovne dopirao je do same reke. U njemu je bilo mnogo lipovih aleja, tamnozlatnih i mirisavih, sa ivicama sjajnim kao smaragd, mnogo paviljona od bagrema i jorgovana.

¹⁴ Franc.: Baron je isto toliko ljubazan koliko i učen.

¹⁵ Franc.: To je prava bujica... nosi vas sa sobom.

¹⁶ Franc.: Gospodo i dame. (Prim. prev.)

Volincov, zajedno sa Natalijom i *mademoiselle Boncourt* zađe duboko u čestu. Volincov je išao pored Natalije i ćutao. *Mademoiselle Boncourt* išla je za njima.

„Šta ste radili danas?“, upita najzad Volincov, čupkajući krajeve svojih divnih smeđih brkova.

Po crtama lica bio je mnogo nalik na sestru; ali je u njihovom izrazu bilo manje nestašluka i života, a njegove lepše i nežnije oči gledale su nekako setno.

„Gotovo ništa“, odgovori Natalija, „slušala sam kako se Pigasov prepire, vezla, čitala.“

„Šta ste čitali?“

„Čitala sam... istoriju krstaških ratova“, reče Natalija, zapinjući malo.

Volincov je pogleda.

„A!“, reče on najzad. „To mora da je zanimljivo.“ On otkide grančicu i poče njom mahati po vazduhu. Tako prodoše još dvadeset koraka.

„Kakav je to baron s kojim se vaša mati upoznala?“, upita opet Volincov.

„Kamer-junker, došljak. *Maman*¹⁷ ga mnogo hvali.“

„Vaša mama može da se oduševi.“

„To dokazuje da još ima mlado srce“, primeti Natalija.

„Tako je. Ja ću vam za koji dan vratiti vašeg konja. Gotovo je potpuno dresiran. Samo bih još želeo da odmah pođe galopom, i to ću uspeti.“

„*Merci*...¹⁸ Ali meni je nezgodno. Vi ga sami dresirate... to je, kažu, vrlo teško.“

„Da bih vama učinio i najmanje zadovoljstvo, vi znate, Natalija Aleksejevna, ja sam gotov... ja... i ne samo takve sitnice...“

Volincov poče da muca.

Natalija ga ljupko pogleda i još jednom reče: „*Merci*.“

¹⁷ Franc.: Mama. (Prim. prev.)

¹⁸ Franc.: Hvala. (Prim. prev.)

„Vi znate“, nastavi Sergej Pavlič posle duže počivke, „da nema toga... Ali zašto to govorim? Vi i sami znate sve.“

U tom trenutku začu se zvonce iz kuće.

„Ah! *La cloche du diner!*“, uzviknu *mademoiselle Boncourt*. „*Rentrons.*“¹⁹

„*Quel dommage*“, pomisli u sebi stara Francuskinja, penjući se uza stepenice terase za Volincovom i Natalijom, „*quel dommage que ce charmant garçon ait si peu de ressources dans le conversation...*“, što bi otprilike značilo: šteta što je ovaj mio dečko tako spleten.

Baron ne dođe na ručak. Čekali su ga pola sata. Razgovor za stolom bio je usiljen. Sergej Pavlič gledao je samo u Nataliju, pored koje je sedeo, i revnosno joj nalivao vodu u čašu. Pandaljevski se uzalud trudio da zabavlja svoju susetku Aleksandru Pavlovnu, sav se topio od ljubaznosti, dok ona samo što nije zevala.

Basistov je pravio loptice od hleba i ni o čemu nije mislio, čak je i Pigasov ćutao, a kad mu Darja Mihajlovna primeti da danas nije nimalo ljubazan, on sumorno odgovori:

„A kad sam ja bio ljubazan? To nije moj običaj...“ I, osmehnuvši se gorko, dodade: „Pretrpite se malo. Vidite, ja sam kvas, *du*²⁰ prost ruski kvas; a eto vaš kamer-junker...“

„Bravo!“, uzviknu Darja Mihajlovna. „Pigasov je ljubomoran, unapred je ljubomorani!“

Ali joj Pigasov ništa ne odgovori i samo pogleda ispod oka.

Izbi sedam časova i svi se sakupiše u sobi za primanje.

„Očevidno, neće doći“, reče Darja Mihajlovna.

Ali se u tom trenutku razleže se lupa ekipaža, mala kola udoše u dvorište, i posle nekoliko trenutaka lakej uđe u salon i predade Darji Mihajlovnoj pismo na srebrnom poslužavničiću. Ona ga letimično pregleda do kraja i, obraćajući se lakeju, reče:

¹⁹ Franc.: Ah, zvono za ručak, vratimo se.

²⁰ Francuski deoni član. (Prim. prev.)

„A gde je taj gospodin koji je doneo ovo pismo?“

„Čeka u kolima, gospođo. Zapovedate li da ga pozovem?“

„Neka izvoli.“

Lakej izade.

„Pomislite, kakva neprijatnost“, nastavi Darja Mihajlovna, „baron je dobio nalog da se odmah vrati u Petrograd. Poslao mi je svoj članak po nekom svom prijatelju, gospodinu Ruđinu. Baron je hteo da mi ga predstavi – on ga je mnogo hvalio! Ali kako je to neprijatno! Ja sam mislila da će se baron ovde nastaniti...“

„Dmitrij Nikolajevič Ruđin“, objavi lakej.